
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.23:334.758(477)

М. В. Литовченко, к.е.н.**АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В РЕЗУЛЬТАТІ ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ КОРПОРАТИВНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ**

Анотація. Динамічний розвиток економічних відносин на сучасному етапі обумовлює перманентну трансформацію механізмів взаємодії господарюючих суб'єктів. Одним із найбільш актуальних явищ у розвитку світової економіки є процеси злиття і поглинання підприємств. Розмах процесів корпоративної консолідації обумовлює стрімке формування та посилення потужних корпорацій, а також перерозподіл між ними впливу на національні підприємства, ресурси та ринки збуту. Зважаючи на відсутність комплексних досліджень щодо питань оцінки впливу злиттів і поглинань суб'єктів господарювання на економічну безпеку країни, основним завданням даної статті є дослідження параметрів економічної безпеки в контексті корпоративної консолідації та систематизація недоліків методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Враховуючи, що злиття і поглинання можуть призвести до формування достатньо потужних підприємницьких структур для здійснення суттєвого впливу на економічну ситуацію в регіоні та країні, а також з огляду на елементи опортунізму у мотивації їхніх учасників, особливу увагу приділено характеристиці загроз від злиттів і поглинань для національної економіки, які відкриваються в результаті проведення даних угод. Серед останніх виділено наступні: втрата контролю над економікою, згорання наукових досліджень та поглиблення технологічного відставання, зниження конкурентоспроможності експортерів, інтенсивна експлуатація національних ресурсів без урахування національних інтересів. Проаналізувавши „Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України” в контексті врахування загроз, пов'язаних із злиттями і поглинаннями суб'єктів господарювання, констатовано наявність в ній суттєвих недоліків. Запропоновано класифікувати їх на загальні (характерні для методичних рекомендацій як інструменту оцінки рівня економічної безпеки країни) та специфічні (пов'язані з неврахуванням впливу злиттів і поглинань на економічну безпеку України). Зазначено, що існуюча система управління економічною безпекою побудована за принципом реагування на поточні загрози та практично не враховує необхідності і доцільності розробки та реалізації превентивних заходів, у той час, як ефективно управління процесами злиття і поглинання в більшості випадків можливе лише на стадії підготовки та проведення угоди.

Ключові слова: економічна безпека, злиття, індикатори, інтегральний індекс, національна економіка, поглинання.

Н. В. Литовченко, к.э.н.**АНАЛИЗ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В РЕЗУЛЬТАТЕ ВЛИЯНИЯ ПРОЦЕССОВ КОРПОРАТИВНОЙ КОНСОЛИДАЦИИ**

Аннотация. Динамическое развитие экономических отношений на современном этапе обуславливает перманентную трансформацию механизмов взаимодействия хозяйствующих субъектов. Одним из наиболее актуальных явлений развития мировой экономики выступают процессы слияния и поглощения предприятий. Размах процессов корпоративной консолидации обуславливает стремительное формирование и усиление мощных корпораций, а также перераспределение между ними влияния на национальные предприятия, ресурсы и рынки сбыта. Принимая во внимание отсутствие комплексных исследований относительно вопросов оценки влияния слияний и поглощений субъектов хозяйствования на экономическую безопасность страны, основным заданием данной статьи является исследование параметров экономической безопасности в контексте корпоративной консолидации и систематизация недостатков методических рекомендаций о расчете уровня экономической безопасности

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

України. Учитывая, что слияния и поглощения могут привести к формированию достаточно мощных предпринимательских структур для осуществления существенного влияния на экономическую ситуацию в регионе и стране, а также учитывая элементы оппортунизма в мотивации их участников, особое внимание уделено характеристике угроз от слияний и поглощений для национальной экономики, которые открываются в результате проведения данных соглашений. Среди последних выделены следующие: потеря контроля над экономикой, свертывание научных исследований и углубление технологического отставания, снижения конкурентоспособности экспортеров, интенсивная эксплуатация национальных ресурсов без учета национальных интересов. Проанализировав "Методические рекомендации о расчете уровня экономической безопасности Украины" в контексте учитывания угроз, связанных со слияниями и поглощениями хозяйствующих субъектов, констатировано наличие в ней существенных недостатков. Предложено классифицировать их на общие (характерные для методики как инструмента оценки уровня экономической безопасности страны) и специфические (связаны с неучитыванием влияния слияний и поглощений на экономическую безопасность Украины). Отмечено, что существующая система управления экономической безопасностью построена по принципу реагирования на текущие угрозы и практически не учитывает необходимость и целесообразность разработки и реализации превентивных мероприятий, в то время, как эффективное управление процессами слияний и поглощений в большинстве случаев возможно лишь на стадии подготовки и проведения соглашения.

Ключевые слова: экономическая безопасность, слияние, индикаторы, интегральный индекс, национальная экономика, поглощение.

M. V. Lytovchenko, candidate of economic sciences

**ANALYSIS OF THREATS OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE
DUE TO THE RESULTS OF THE IMPACT OF CORPORATE CONSOLIDATION**

Abstract. *The dynamic development of economic relations at the present stage causes permanent transformation of mechanisms of interaction between business entities. One of the most relevant events in the global economy is a process of mergers and acquisitions of enterprises. The scope of the corporate consolidation causes rapid formation and strengthening of powerful corporations alongside with redistribution between them of the influence on the national resources and markets. Taking into account the absence of comprehensive studies on the impact assessment of mergers and acquisitions businesses to the economic security of the country, the main objective of this paper is to study the parameters of economic security in the context of corporate consolidation and systematization of shortcomings method of calculation of the economic security of Ukraine.*

Considering the fact that mergers and acquisitions can lead to formation of sufficiently powerful businesses in order to make a significant impact on the economic situation in the region and the country as well as on the elements of opportunism in motivating their members, special attention has been paid to the characterization of threats from mergers and acquisitions to the national economy which appear as a result of these agreements.

Among the latter the following components have been highlighted: loss of control over the economy, curtailing the scientific researches and deepening the technological backwardness, declining competitiveness of exporters, intensive exploitation of national resources without regard to national interests. Having analyzed the "Guidelines on the calculation of economic security of Ukraine" in terms of consideration of threats related to mergers and acquisitions businesses, the presence of significant drawbacks has been stated. It has been offered to classify them into general (characteristic of the technique as a tool for assessing the level of economic security) and specific (related to neglecting the impact of mergers and acquisitions on the economic security of Ukraine). It is noted that the current system of economic security is based on the principle of responding to current threats and practically ignores the necessity and the appropriateness of developing and implementing preventive measures.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Just as the effective process management of mergers and acquisitions in most cases is possible only at the stage of preparation and conduction of the transaction.

Keywords: *economic security, mergers, indicators, integrated index, national economics, acquisitions.*

Актуальність теми дослідження. Жодна національна економіка світу не може залишитися осторонь процесів консолідації, концентрації та укрупнення бізнесу. Постійні хвилі активізації даних процесів у світі, зростання їхніх масштабів, проникнення та закріплення в національній економіці транснаціональних корпорацій, посилення глобалізаційних чинників – все це вимагає особливої уваги до дослідження злиття та поглинання та їхнього впливу на економічну безпеку країни. Саме тому, наукові дослідження даного напрямку є надзвичайно актуальними в час пошуку пріоритетів державної економічної політики.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших складових єдиної системи національної безпеки є економічна безпека держави, яка виступає вирішальною умовою реалізації національних інтересів. У свою чергу злиття та поглинання суб'єктів господарювання обумовлюють значний перелік загроз та додаткових можливостей для національної економіки. Слід відзначити, що проблематика виникнення та усунення загроз національній економіці лежить у площині управління економічною безпекою держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження параметрів забезпечення економічної безпеки країни висвітлені у працях відомих вчених та фахівців, зокрема З.С. Варналія [1], Т.Г. Васильців [2], А.О. Плакіді [5], Н.М. Ткачової [7], О.М. Чечель [8] та інших дослідників.

Невирішені частини загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень пов'язаних із забезпеченням основних параметрів економічної безпеки України, окремі питання, пов'язані з комплексним дослідженням впливу на неї процесів злиття і поглинання, залишаються нерозкритими.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження параметрів економічної безпеки в контексті корпоративної консолідації та систематизація недоліків методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах проблемі визначення економічної безпеки та факторів, що на неї впливають приділяється багато уваги. Це обумовлено проявами негативних наслідків світової фінансової кризи та погіршенням основних макроекономічних індикаторів розвинених країн та країн, що розвиваються.

Взагалі, серед науковців відсутній єдиний підхід до трактування змісту поняття „економічна безпека держави”. Тому вважаємо за доцільне присвятити увагу визначенню сутності даного терміну.

Васильців Т. Г. стверджує, що термін „економічна безпека” з'явився у 1970-х роках і спрощено трактувався „як економічний метод забезпечення національної безпеки” [2, с. 12], сьогодні ж поняття „економічної безпеки держави” визначають як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку та удосконалення структури економіки, створення механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Г. Пастернак-Таранушенко вважає, що економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [8]. Даний підхід вважаємо недостатньо конкретним, адже конструкція „стан, за якого забезпечується можливість створення умов” надто ускладнена та незрозуміла.

Більш зрозумілою та коректною є позиція Шуршина В. О., який формалізує економічну безпеку як узгодження різноманітних інтересів, що забезпечує стійкість, адаптивність, самоорганізацію і розвиток економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування [9, с. 7].

Найбільш вдалим, на нашу думку, є підхід Коковського Л. О., який зазначає, що економічна безпека – це стан економіки, який дозволяє запобігти зовнішнім і внутрішнім загрозам та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток [3, с. 3]. Трактування сутності досліджуваного поняття як стану вдало доповнюється його розглядом через призму визначальних показників, запропо-

---

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

нованим Саенко О. С., який визначає економічну безпеку як здатність економічної системи країни зберігати значення ключових параметрів її функціонування в певних заданих межах незалежно від впливу негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища [6, с. 3]. Комбінація двох останніх визначень, на нашу думку, дозволить достатньо адекватно охарактеризувати зміст поняття „економічна безпека держави” за умови визначення та опису характеру загроз (негативних факторів), на які роблять акцент їхні автори.

Вважаємо, що основні загрози економічній безпеці країни пов'язані з наступними явищами:

- спад виробництва, який провокує зниження доходів у суспільстві, зростання соціальної напруги, втрату позицій вітчизняними виробниками на внутрішніх і зовнішніх ринках, незадоволеність попиту;
- систематичні порушення законних прав та інтересів окремих учасників (категорій учасників) економічної діяльності, що призводить до диспропорцій у розвитку економічної системи та зниження ефективності використання ресурсів;
- несправедливість розподілу ресурсів між учасниками, що обумовлює зниження ефективності їхнього використання та поглиблення соціального розшарування суспільства.

Зазначені явища характеризують прояви впливу та наслідки впливу несприятливих факторів на національну економіку, не конкретизуючи при цьому причини їхнього виникнення. Причинами прояву перерахованих явищ можуть бути різноманітні економічні процеси, систематизація та достатньо повне врахування яких в наукових дослідженнях є надзвичайно ускладненим. Це обумовлено як складністю економічної системи, будь-яка дослідницька модель якої є надто спрощеною, так і сучасним динамізмом розвитку економічних відносин, в умовах якого ускладнюється достовірність прогнозування та адекватність планування. З огляду на зазначене вище, вважаємо, що державне управління економічною безпекою країни повинне ґрунтуватися на своєчасному виявленні факторів, вплив яких з високим ступенем вірогідності може призвести до виникнення в національній економіці одного з наведених вище явищ, та своєчасного усунення деструктивних чинників.

Серед завдань, вирішення яких пов'язане із забезпеченням економічної безпеки країни, найбільш важливими є:

- забезпечення незалежності національної економіки, економічного суверенітету країни, її енергетичної незалежності;
- ефективне задоволення матеріальних потреб особи, суспільства і держави;
- підтримка необхідного рівня соціальної та політичної стабільності суспільства;
- створення умов для гармонійного розвитку системи економічних відносин;
- підтримка необхідного рівня соціальної та політичної стабільності суспільства;
- ефективний захист внутрішніх і зовнішніх ринків;
- захист усіх форм власності;
- забезпечення стійкості розвитку економіки країни в умовах непередбаченого розриву міжнародних економічних зв'язків;
- забезпечення стійкості економіки в разі виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, а також збройних конфліктів різного рівня;
- нейтралізація впливу на економіку кримінальних структур тощо [8].

Наведений перелік завдань є актуальним для підтримання економічної безпеки будь-якої країни в будь-який період її розвитку, проте пріоритетність завдань повинна визначатися виходячи з конкретної ситуації. Так, Варналій З. С., говорячи про економічну безпеку України, наводить наступний перелік найактуальніших, на його думку, заходів її забезпечення:

- діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;
- вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які спроможні забезпечити вихід на світові ринки;
- розробка програм та механізмів їхньої реалізації відповідно до обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В сучасних умовах вважаємо наведений перелік недостатньо повним. Перелічені завдання пов'язані із гідним позиціонуванням країни на міжнародній арені, а для України більш актуальною є проблема не стільки включення у світову економіку, скільки зміна існуючої позиції на більш прийнятну. Тому доцільним є не тільки ідентифікація та розвиток конкурентоспроможних галузей, але і обґрунтування обмежень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, та створення умов для збільшення кількості виробництва, які можуть забезпечити країні лідерство в окремих сферах світової економіки.

Важливим необхідним елементом, з якого розпочинається робота державних органів щодо усунення загроз економічній безпеці, та яким вона продовжується після реалізації відповідного комплексу заходів, є контроль за станом економіки, який здійснюється через розрахунок та аналіз відповідних показників. Тобто державне управління економічною безпекою країни потребує відповідного методичного інструментарію, який би дозволяв комплексно оцінювати стан національної економіки.

На державному рівні відповідні Методичні рекомендації розроблені та затверджені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [4]. В зазначеному документі визначено основні дефініції в сфері економічної безпеки України та наведена методика розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки на основі оцінки значень понад 130 окремих індикаторів. Індикатори згруповані відповідно до окремих складових економічної безпеки. Всього в Методичних рекомендаціях представлено дев'ять груп індикаторів, що характеризують:

- макроекономічну безпеку;
- фінансову безпеку;
- зовнішньоекономічну безпеку;
- інвестиційно-інноваційну безпеку;
- енергетичну безпеку;
- соціальну безпеку;
- демографічну безпеку;
- продовольчу безпеку;
- виробничу безпеку.

Наведений перелік свідчить про всеохоплюючий характер методичних рекомендацій щодо оцінки економічної безпеки України. Крім того, розрахунок інтегрального індексу дозволяє оцінити економічну ситуацію в країні комплексно, а можливість розрахунку інтегрального показника за кожною з наведених компонент, дозволяє аналізувати ситуацію за сферами економіки. Проте, досягнення зазначених переваг, обумовило і ряд недоліків, притаманних методичним рекомендаціям. Основним з них, на нашу думку, є незначний вплив кожного окремого індикатора на загальний результат. Причому це стосується як загального інтегрального індексу економічної безпеки країни, так і індексів за окремими групами. Наприклад, такий індикатор, як частина іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу формує лише 0,8% значення інтегрального індексу економічної безпеки України. Хоча, навіть за умови оптимальних значень решти індикаторів (коли інтегральний індекс буде близьким до 1), сумнівною є економічна безпека країни, банківською системою якої володіють іноземні компанії. Проте, за існуючої методики оцінки економічної безпеки України, досягнення навіть надзвичайно критичного рівня окремими індикаторами не викличе суттєвого зниження загального інтегрального індексу та може стати причиною невиправданої бездіяльності органів державного регулювання.

Наступним важливим недоліком, який притаманний методикам з обмеженою кількістю показників, є проблема необхідності та достатності індикаторів. Питання доцільності включення окремих індикаторів до методичних рекомендацій оцінки економічної безпеки України з огляду на суттєвість їхнього аналітичного значення та достатності визначеного набору параметрів для забезпечення комплексної оцінки є апіорі дискусійним.

Вважаємо за доцільне оцінити ступінь включеності до методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України загроз для розвитку національної економіки, які виникають внаслідок злиттів і поглинань суб'єктів господарювання, систематизованих нами в табл. 1.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця 1

Недоліки Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України

Групи	Недоліки	Зміст
Загальні	Значна кількість індикаторів	Перенасиченість Методичних рекомендацій індикаторами обумовлює незначний вплив кожного з них на загальний інтегральний індекс, що знижує адекватність відображення реального стану економічної безпеки України
	Проблема необхідності та достатності індикаторів	Оцінка такої складної комплексної характеристики як економічна безпека країни, яка заснована на значеннях окремих вибраних індикаторів, пов'язана із необхідністю включення усіх важливих показників та відкидання менш важливих, що є достатньо дискусійним та вносить певний елемент суб'єктивізму
	Значна кількість індикаторів є констатуючими	Значна кількість індикаторів економічної безпеки, включених до Методичних рекомендацій, дозволяють констатувати прояви загроз пост-факто, що знижує її цінність для розробки превентивних заходів
	Неврахування рівня критичності значень індикаторів	Аддитивна цінність, яка покладена в основу Методичних рекомендацій не достатньо точно відображає рівень економічної безпеки країни без врахування тектологічного принципу найменших
	Слабкість оцінки інвестиційно-інноваційної безпеки	Індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки не дозволяють врахувати перспектив її розвитку та рівня збереження національної власності на результати наукової та інноваційної діяльності в Україні
	Слабкість врахування міжгалузевих пропорцій	Методичні рекомендації передбачають оцінку структури економіки в контексті структури експорту (за рівнем ступеня переробки) та структури промисловості (з нормативами часток обробної та машинобудівної промисловості), не враховуючи інших важливих параметрів, наприклад, рівня небезпечності виробництва
Специфічні	Слабкість врахування можливості контролю над економічною системою	Методичні рекомендації практично не враховують індикаторів можливості здійснення регуляторного впливу державою на економічну систему країни, яка в значній мірі залежить від збереження національного характеру власності на підприємства та установи та їхнього розміру як об'єкта управління
	Неврахованість фактора довгострокового планування	Невключеність відповідних індикаторів до Методичних рекомендацій не дозволяє оцінити довгострокові перспективи розвитку економіки і стану економічної безпеки
	Неповне врахування транскордонного руху інвестиційних ресурсів	Неврахування індикаторів вивезення капіталу з України не дозволяє достатньо адекватно оцінити інвестиційно-інноваційну безпеку держави

Джерело: розроблено автором

Загроза збереження низької ефективності менеджменту та зниження ефективності діяльності підприємств через не виправдані злиття і поглинання, за умови масового характеру її прояву опосередковано виражатиметься у погіршенні індикаторів більшості складових економічної безпеки, насамперед через зниження макроекономічної та виробничої безпеки. Крім того, відображення даної загрози на індикаторах, включених до Методичних рекомендацій, є свідченням втрати можливості своєчасної корекції ситуації. З іншого боку, враховувати дану загрозу в макроекономічних масштабах надзвичайно складно. Управління даною загрозою, на нашу думку, може бути достатньо ефективним за умови задіяння механізмів регулюючого впливу держави на етапі проведення злиття і поглинання на рівні кожного окремого етапу.

Загроза звільнення частини працівників, яка може виникнути внаслідок злиттів і поглинань, представлена в Методичних рекомендаціях такими показниками соціальної безпеки України, як рівень безробіття та рівень тривалого безробіття у працездатному віці. Дані індикатори достат-

---

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ньо повно відображають вплив зазначеної загрози на економічну безпеку країни, але носять ретроспективний характер. Їхнє погіршення дозволяє констатувати зниження економічної безпеки. Зазначені індикатори не мають цінності на етапі виявлення загрози та розробки превентивних заходів. Найбільш ефективні заходи з нейтралізації загрози звільнення частини працівників можливі, як і у попередньому випадку, на рівні окремої операції злиття і поглинання під час її проведення.

Загроза скорочення надходжень до бюджету в Методичних рекомендаціях представлена дуже слабо. Такі індикатори бюджетної безпеки України, як рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет та індикатори, пов'язані з обсягами дефіциту (профіциту) державного та зведеного бюджету, представляють дану загрозу дуже опосередковано, оскільки залежать від цілого комплексу інших факторів. Вважаємо, що контроль за впливом злиттів і поглинань на доходну частину бюджету повинен відбуватися ще на етапі проведення кожної окремої угоди.

Загроза переважного використання низькокваліфікованого вітчизняного персоналу в Методичних рекомендаціях не відображена. Вважаємо, що даний факт є суттєвим недоліком Методичних рекомендацій, адже попит на робочу силу відповідної кваліфікації обумовлює соціальні зрушення в суспільстві, що реалізуються через здобуття відповідної освіти. Загальний освітній рівень населення та рівень його професійної підготовки в значній мірі визначають економічну автономність держави у прийнятті важливих рішень на різних рівнях управління національним господарством та у можливості його забезпечення (при потребі) лише місцевими кадрами. Управління загрозою переважного використання низькокваліфікованого місцевого персоналу, на нашу думку, повинне бути пов'язане насамперед із відповідною довгостроковою загальнодержавною політикою.

Згортання НДДКР та денаціоналізація їхніх результатів як загроза економічній безпеці України в Методичних рекомендаціях також відображена слабо. Індикатори методики свідчать насамперед про результати науково-технічної та інноваційної діяльності. Серед показників, які визначають перспективний стан інвестиційно-інноваційної безпеки, слід виділити: питому вагу видатків державного бюджету на науку у ВВП, кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи та співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами в загальному обсязі. Тобто відслідковування динаміки потенціалу наукового та інноваційного розвитку національного господарства практично не ведеться. Не досліджується також ситуація з відчуженням прав на результати наукової і інноваційної діяльності на користь іноземних суб'єктів. В даному контексті слід зазначити, що загроза згортання та денаціоналізації результатів наукових досліджень пов'язана не тільки з наслідками злиттів і поглинань. Вона є визначальною для економічної безпеки країни в довгостроковому періоді, а таке поверхове відношення до неї, яке представлено в Методичних рекомендаціях, є неприпустимим.

Згортання та закриття окремих виробництв, ліквідація виробничих потужностей внаслідок злиттів і поглинань, які можуть становити загрозу економічній безпеці України, в Методичних рекомендаціях представлені опосередковано та звужено. Стан виробничої безпеки, як складової економічної, оцінюється в тому числі і на основі індикаторів структури промислового виробництва. Тобто структурні зміни в економіці, які можуть відбуватися внаслідок реалізації зазначеної загрози, до певної міри відобразяться на інтегральному індексі, але значна частина таких змін залишиться поза увагою, оскільки в Методичних рекомендаціях врахована лише структура промислового виробництва. Крім того, як і в попередніх випадках, результати оцінки економічної безпеки держави дозволяють констатувати її зниження та слабо придатні до обґрунтування та реалізації превентивних заходів.

Необхідність забезпечення ефективного використання виявлених внаслідок злиттів і поглинань ресурсів, відмічена нами в табл. 1 як загроза національній економіці, представляє собою в більшій мірі завдання для органів державного регулювання, а негативні прояви, пов'язані з ним, можуть виникати лише в разі масового вивільнення ресурсів та неспроможності їхнього ефективного використання в достатньо короткий термін. В такому випадку держава понесе значні втрати, а національне господарство може втратити ліву частину ресурсів.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Індикатори прояву загроз інтенсивної експлуатації ресурсів без урахування національних інтересів та вивезення прибутку за кордон у Методичних рекомендаціях також представлені опосередковано і звужено. Про їхній вплив можна судити, виходячи зі значень показників зовнішньоекономічної безпеки. Оцінку даної загрози, на нашу думку, слід доповнити показником, що характеризував би тенденцію до репатріації прибутку, а структуру експорту доцільно розділяти не тільки за ступенем переробки, але і за рівнем небезпечності виробництва (хоча б з позиції загрози життю та здоров'ю населення та впливу на екологічну ситуацію).

Загроза втрати контролю над економічною ситуацією в країні в Методичних рекомендаціях представлена такими індикаторами, як частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їхньому обсязі, та частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій. Вважаємо, що врахування даної загрози при визначенні економічної безпеки країни недостатньо адекватне, що обумовлено двома причинами: сукупний вплив перелічених індикаторів на загальний інтегральний індекс є незначним, не враховано рівень контролю зарубіжних компаній над нефінансовими структурами, як загалом, так і в розрізі галузей (наприклад, над підприємствами паливно-енергетичного комплексу).

Погіршення експортного потенціалу економіки та зниження конкурентоспроможності експортерів в якості загроз економічній безпеці України при розрахунку інтегрального її індексу проявляються через індикатори зовнішньоекономічної безпеки, які носять констатуючий характер та слабо орієнтовані на попередження негативних проявів.

Відсутність довгострокових планів розвитку підприємств, що поглинаються іноземними компаніями, не має відображення в Методичних рекомендаціях, хоча і визначає економічну безпеку країни в довгостроковому періоді.

Загрози витіснення національних інвестицій та вивезення інвестиційних ресурсів за кордон слабо представлені в Методичних рекомендаціях. Частково про них можна судити, виходячи з індикатора частки іноземного капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, оскільки вітчизняні банки є основними концентраторами і розпорядниками інвестиційних ресурсів в Україні. Проте, адекватна оцінка зазначених загроз можлива лише при врахуванні індикаторів транскордонного переміщення інвестиційних ресурсів.

Нестабільність фондового ринку як наслідок спекулятивних операцій злиттів і поглинань та загроза економічній безпеці України в Методичних рекомендаціях представлена показниками безпеки фондового ринку. Проте, їхня переважна пов'язаність із державними цінними паперами та неврахування показників динаміки фондового ринку обумовлює низький аналітичний потенціал даних індикаторів.

Таким чином, на основі проведеного вище аналізу, можемо систематизувати та згрупувати недоліки Методичних рекомендацій. На нашу думку, їх доцільно розділити на дві категорії: загальні (характерні для Методичних рекомендацій як для інструменту оцінки економічної безпеки країни), та специфічні (пов'язані із недостатнім врахуванням впливу злиттів і поглинань на економічну безпеку України).

Систематизовані недоліки дозволяють констатувати потребу в удосконаленні методичних підходів до оцінки економічної безпеки України. Слід також зазначити, що виявлені нами специфічні недоліки Методичних рекомендацій знижують її адекватність не тільки у врахуванні загроз економічній безпеці України, які виникають при злиттях і поглинаннях суб'єктів господарювання, але і дозволяють робити висновки про загальну її недосконалість для застосування у вітчизняних умовах.

Крім того, визначена вище потреба у проведенні превентивних заходів із забезпечення окремих аспектів економічної безпеки України на рівні окремих угод злиття та поглинання загалом відповідає науковим підходам щодо розмежування рівнів системи безпеки національної економіки.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження варто зазначити, що економічна безпека країни формується на різних рівнях, а відповідно вона також потребує державного регулювання на даних рівнях. Тобто, визначені нами загрози економічній безпеці країни, які ви-

---

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

никають в результаті злиття та поглинання суб'єктів господарювання, потребують розробки відповідної системи заходів. Констатовані недоліки даної системи забезпечення економічної безпеки України вимагають проведення ґрунтовного аналізу наслідків злиттів і поглинань для національної економіки, результати якого дозволять обґрунтувати відповідні рекомендації.

Література

1. Варналій З. С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України / З. С. Варналій // Економіка та управління. – 2001. – № 3. – С. 3-12.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
3. Коковський Л. О. Географічний вимір економічної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Л. О. Коковський. – К., 2008. – 17 с.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
5. Плакіда А. О. Реалізація державної політики у сфері економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А. О. Плакіда. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
6. Саєнко О. С. Зміцнення економічної безпеки як чинник ефективного функціонування економічної системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. С. Саєнко. – Одеса, 2010. – 16 с.
7. Ткачова Н. М. Механізм державного регулювання економічної безпеки регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Н. М. Ткачова. – Запоріжжя, 2009. – 40 с.
8. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України [Електронний ресурс] / О. М. Чечель. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/10.pdf>
9. Шуршин В. О. Система економічної безпеки регіону: аналіз та перспективи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / В. О. Шуршин. – К., 2009. – 21 с.

References

1. Varnalii, Z. S. (2001). Problemy ta shliakhy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Problems and ways of providing the economic security of Ukraine]. *Ekonomika ta upravlinnia - Economics and Management*, 3, 3-12 [in Ukrainian].
2. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia: Monohrafiia [Economic security of enterprise of Ukraine: strategy and mechanisms of strengthening]*. Lviv: Aral [in Ukrainian].
3. Kokovskiy, L. O. (2008). *Heohrafichnyi vymir ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Geographical dimension of economic safety of Ukraine]*. (Candidate of sciences dissertation thesis). Kyiv [in Ukrainian].
4. Ministry of economic development and trade of Ukraine (2013). *Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz vid 29.10.2013 # 1277 [On approval the methodological recommendations as to calculating the level of economic security of Ukraine: Order of 29.10.2013 # 1277]*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html [in Ukrainian].
5. Plakida, A. O. (2008). *Realizatsiia derzhavnoi polityky u sferi ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [The implementation of the state policy in the sphere of economic safety of the national economy]*. (Candidate of sciences dissertation thesis). Zaporizhia [in Ukrainian].
6. Saienko, O. S. (2010). *Zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky yak chynnyk efektyvnoho funktsionuvannia ekonomichnoi systemy [Strengthening of economic security as a factor of the effective functioning of economic system]*. (Candidate of sciences dissertation thesis). Odessa [in Ukrainian].
7. Tkachova, N. M. (2009). *Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky rehionu [Mechanisms of government control of economic safety of region]*. (Doctor of sciences dissertation thesis). Zaporizhia [in Ukrainian].
8. Chechel, O. M. (2010). *Ekonomichna bezpeka v konteksti derzhavnoi ekonomichnoi polityky Ukrainy [Economic security in the context of the government's economic policy of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/10.pdf> [in Ukrainian].
9. Shurshyn, V. O. (2009). *Systema ekonomichnoi bezpeky rehionu: analiz ta perspektyvy [The system of economic security of the region: analysis and prospects]*. (Candidate of sciences dissertation thesis). Kyiv [in Ukrainian].

Надійшла 05.12.2014.